

مطالعه مردم‌شناختی الگوهای استقرار انبارهای کوهستانی با تکیه بر فضاهای بیرونی، نمونه موردی: گری امبرو

فریده مجیدی خامنه^۱

۱ عضو هیئت علمی پژوهشکده مردم‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران. نویسنده مسئول: f.majidi@richt.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ‌ها دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۷ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۱۵	یکی از بخش‌های حیاتی در اقتصاد خوراک، ذخیره‌سازی مواد غذایی برای مصارف بلندمدت است. نگرانی از کمبود مواد غذایی در دوره‌هایی همچون قحطی و جنگ، دست‌اندازی غارتگران و چپاولگران، بلایای طبیعی و حتی حملات نظامی، سبب شکل‌گیری ایده‌ی ذخیره‌سازی غلات و دانه‌های خوراکی در مناطق صعب‌العبور شده است. ساخت انبارهای کوهستانی سابقه‌ای کهن دارد و این سازه‌ها در نقاط مختلف مناطق کوهستانی ایران پراکنده‌اند. در استان‌های فارس، لرستان، خوزستان و هرمزگان می‌توان نمونه‌هایی از این انبارها را یافت. «گری امبرو» نمونه‌ای از این دست مکان‌هاست که افزون بر حفاظت از غلات در برابر حیوانات وحشی، محلی برای نگهداری دارایی‌های مردم در برابر غارت نیز بوده است. این انبارها در شهرستان بستک از استان هرمزگان واقع شده‌اند. در زبان محلی، «گری» یا «گلو» به مکانی اطلاق می‌شود که در دل کوه ساخته شده است و همچنین به دره‌ای عمیق میان کوهپایه‌ها گفته می‌شود که عبور از آن بسیار دشوار است. واژه‌ی «امبرو» یا «آمبارو» نیز در گویش محلی به معنای انبار به کار می‌رود. پرسش اصلی این پژوهش آن است که از منظر مردم‌نگاری، الگوی فکری پشت استفاده از انبارهای کوهستانی در منطقه‌ی کوخرد بستک چه بوده است. پژوهش حاضر به‌عنوان مطالعه‌ای پایلوت با هدف شناسایی این انبارها در منطقه‌ی بستک انجام شده و بر پایه‌ی مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی استوار است. نتایج پژوهش ضمن معرفی این سازه‌ها به‌عنوان نمونه‌هایی از فضاهای دست‌کند، به بررسی شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر در ساخت آن‌ها از دیدگاه مردم‌نگاری می‌پردازد. همچنین، تحلیل واژگان محلی نقش مؤثری در درک بهتر موضوع ایفا می‌کند. «گری امبرو» بخشی ارزشمند از میراث ملموس و ناملموس منطقه به شمار می‌رود و یافته‌های این مطالعه، با بهره‌گیری از روش استقرایی و مطالعات مکمل، به تدوین اطلس انبارهای کوهستانی ایران یاری می‌رساند.
واژگان کلیدی انبارهای کوهستانی گری امبارو بستک الگوهای استقرار مردم‌شناسی	

استناد: مجیدی خامنه، فریده (۱۴۰۴). مطالعه مردم‌شناختی الگوهای استقرار انبارهای کوهستانی با تکیه بر فضاهای بیرونی، نمونه موردی: گری امبرو. باستان‌شناسی ایران، ۱۵ (۱)، ۱۷۱ - ۱۸۱.

<https://doi.org/10.82101/AOI.2025.1209105>

© ۱۴۰۴ (۲۰۲۵) نویسندگان مقاله، نشریه باستان‌شناسی ایران، مجله دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر.

An Ethnographic Study of Settlement Patterns of Mountainous Granaries with Emphasis on Outdoor Spaces, Case Study: Gery Ambro

Farideh Majidi Khameneh¹✉

1. Faculty Member, Anthropology Research Institute, Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, Tehran, Iran.
Corresponding author: f.majidi@richt.ir

Article Info

History

Received: June 07, 2025

Accepted: August 06, 2025

Keywords

Mountainous Granaries

Gery Ambro

Bastak

Settlement Patterns

Ethnography

Abstract

One of the vital components of food economy is the long-term storage of food supplies. The idea of protecting food resources against periods of scarcity—such as famine and war—as well as from looters, natural disasters, and even military invasions, led to the development of food storage practices in hard-to-reach areas. The construction of mountainous granaries has a long historical background and these structures are scattered across various mountainous regions of Iran. Such granaries can be found in the provinces of Fars, Lorestan, Khuzestan, and Hormozgan. "Gery Ambro" is one such example, located in the Bastak region of Hormozgan Province. In addition to protecting grains from wild animals, these sites were used to safeguard locals' belongings from looters. In the local language, "Gery" or "Galu" refers to a place built within the mountains or to a deep valley between foothills that is extremely difficult to access. "Ambro" or "Ambaro" in the local dialect means granary. The research question addressed in this study is: from an ethnographic perspective, what pattern underlies the use of mountainous granaries in the Kukherd region of Bastak? This research is a pilot study aiming to identify these granaries in the Bastak region, and it is based on archival and library research. The study introduces these structures as examples of rock-cut architecture and, from an ethnographic standpoint, explores the social, economic, and cultural factors influencing their construction. Furthermore, the examination of local terminology significantly aids in understanding the topic. "Gery Ambro" represents a fascinating part of both tangible and intangible heritage, and the findings of this study, using inductive reasoning and complementary research, contribute to the development of an atlas of Iran's mountainous granaries.

Citation: Majidi Khameneh, F. (2025). An Ethnographic Study of Settlement Patterns of Mountainous Granaries with Emphasis on Outdoor Spaces, Case Study: Gery Ambro. *Archaeology of Iran*, 15(1), 171-181.

<https://doi.org/10.82101/AOI.2025.1209105>

© 2025 Authors, *Archaeology of Iran*, Journal of Islamic Azad University, Shushtar Branch.

مقدمه

نیاز به خوراک، به همراه مسکن و سلامت از مهمترین نیازهای بشری به شمار می‌آیند (نک: رضائیان، ۱۳۷۹: ۱۰۴، ۱۰۹، ۱۱۱). امنیت خوراک و در دسترس بودن مواد غذایی یکی از دغدغه‌های همیشگی انسان است. بنابراین در طول تاریخ همواره به دنبال راهکارهایی برای حفاظت مواد خوراکی از بیم حیوانات، دیگر انسان‌ها و همچنین فساد و کاهش ارزش غذایی بوده است (آزادبخت و علیزاده، ۱۴۰۱: ۱۴؛ ملکوتی‌خواه، ۱۳۹۸: ۱؛ مظاهری و حقیقی، ۱۳۹۷؛ Kujit & Finlayso, 2009).

یکی از ساده‌ترین روش‌ها برای ذخیره‌سازی مواد خوراکی، حفر سوراخ در سنگ و قرار دادن مواد غذایی در انبارهای سنگی بود. در گذشته مردم برخی روستاها برای حفاظت از ذخایر غذایی و حتی دارایی‌های مادی خود، از انبارهایی که در دل کوه‌ها ایجاد کرده بودند، استفاده می‌کردند. از این نمونه انبارها در جای جای ایران در مناطق و نواحی کوهستانی می‌توان سراغ گرفت. مجادلات و جنگ‌های بسیار بر سر منابع غذایی، و موضوع امنیت مواد خوراکی، اهمیت ذخیره‌سازی دارایی‌های خوراکی و دفاع از دارایی‌ها را نشان می‌دهد که انبارهای کوهستانی یکی از راهکارها بوده است (مظاهری و حقیقی، ۱۳۹۷: ۱۳۵-۱۵۶). در مواقعی که شورش رخ می‌نمود و خطر هرج و مرج و غارت و چپاول در پیش بود، مردم ساکن در نواحی کوهستانی، به فکر حفظ دارایی‌های خود از طریق حفر انبارهای صخره‌ای در دل کوه‌ها و قرار دادن اموال غذایی و دیگر گنجینه‌ها در آنها می‌افتادند (Mohamadiyan Kokherdi, 2005). یکی از این مناطق که موضوع پژوهش در مقاله حاضر است، انبارهای کوهستانی یا گری امبروهای شهر کوخرد هرنگ در شهرستان بستک است.

سوال اصلی پژوهش این است که فکر استفاده از انبار کوهستانی در منطقه کوخرد بستک به لحاظ انسان‌شناسی از چه الگویی پیروی کرده است. آیا اهمیت یافتن الگویی برای استقرار و پراکندگی انبارهای کوهستانی، می‌تواند در

شناسایی سازه‌های سنگی مشابه و ترسیم نقشه پراکندگی و اطلس انبارهای کوهستانی در دیگر نقاط ایران موثر باشد؟

پیشینه مطالعه

ویلی در تحلیل الگوهای استقرار به موضوع ارتباط انسان و زیست محیط‌اش می‌پردازد و ارتباط محیط زیست انسان با نهادها و نیازهای فرهنگی - اجتماعی را بسیار مهم برمی‌شمرد (Willey, 1953؛ امیر حاجلو، ۱۴۰۰). صیانت جان اولین فکری است که به‌طور طبیعی انسان را به‌سوی فضاها و امکاناتی می‌کشاند که این مهم را تامین نمایند. شاید اولین توجه انسان‌ها به منبع سنگ برای حفظ جان در دوران پارینه سنگی^۱ و با انتخاب غارها برای سکونت اتفاق افتاده باشد (ملک شه‌میرزادی، ۱۳۷۳). مطالعات باستان‌شناسی در طی دهه‌های گذشته با اشاره به نوع زندگی در دوره نوسنگی در مناطق زاگرس مرکزی در اهمیت غارها و اشکفت‌ها، به بحث تامین امنیت و دفاع در مقابل عوامل طبیعی مانند سرما، نزولات جوی، حیوانات وحشی و انسانی اشاره کرده است. رفیع‌فر و قربانی در پژوهش خود ضمن اشاره به نظرات گوردن چایلد و اصطلاح انقلاب نوسنگی (فیلبرگ، ۱۳۷۲؛ دیگر، ۱۳۸۵: ۱۳۸۵؛ Cauvin, 1951) با نظریه انقلاب نمادها در دوران نوسنگی، بهره‌مندی هوشمندانه از طبیعت را فقط مختص به انقلاب کشاورزی و تولید خوراک نمی‌دانند (رفیع‌فر و قربانی، ۱۳۸۵؛ رفیع‌فر ۱۳۸۱). این هوشیاری در ساخت ابزارها که با مهمترین منبع در دسترس یعنی سنگ انجام می‌گرفت، دیده می‌شود.

مطالعات نشان می‌دهد انسان‌ها با انتخاب غارها برای سکونت روش بسیار هوشمندانه‌ای جهت کنترل خطرات طبیعی اتخاذ کردند. بدین ترتیب با ادامه بقا، جوامع انسانی در روند ابداعات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی از سادگی به پیچیدگی تغییر یافت (Braidwood & Howe, 1960؛ رفیع‌فر و قربانی، ۱۳۸۵). با انقلاب کشاورزی و تولید مازاد خوراک، حفاظت از منابع غذایی برای دوران کمیابی، قحطی و دستبرد رقبا (انسان‌ها و حیوانات) یکی از مهمترین دغدغه‌های

^۱ Paleolithic این واژه از ریشه یونانی و به معنی سنگ است

فارس، مازندران و گلستان اشاره دارد (بیگلری و شیرنگ، ۱۳۹۸؛ بیگلری، ۱۳۹۸).

در خصوص پیشینه مطالعات در مورد انبارهای کوهستانی در ایران، مظاهری و حقیقی به انبارهای ذخیره غلات در شهرستان بدره از توابع ایلام در بخش غربی ایران اشاره کرده‌اند. ایشان ضمن اشاره به پژوهش‌های باستان‌شناختی، به تاریخ انبارهای کوهستانی در منطقه بدره، عوامل موثر در روی نمودن به سازه‌های کوهستانی و شرایط محیطی و معیشتی صاحبان این انبارها در دوران جدید پرداخته‌اند (مظاهری و حقیقی، ۱۳۹۷: ۱۳۹). در تصاویر زیر به نمونه‌هایی از این نوع انبارها در منطقه ایلام، نوع استقرار و ساختار آنها اشاره شده است.

انسان گردید. بنابراین با توسعه ثروت و منابع اقتصادی فکر تامین امنیت منابع مالی توسعه یافت. سازه‌های سنگی همان‌گونه که در زمان خود به حفظ جان انسان‌ها کمک کرد، این بار نیز می‌توانست به حفظ منابع اقتصادی انسان (مانند خوراک، گنجینه‌ها و از این قبیل) چه به صورت طبیعی (مانند غارها) و چه به صورت ساخته دست انسان و طبیعت (مانند انبارهای کوهستانی) یاری نماید.

مطالعات در خصوص پارینه‌سنگی قدیم، میانی و جدید ایران، به کاربرد غارهای سنگی برای سکونت در نقاطی مانند غرب البرز، شمال شرق ایران مانند آذربایجان شرقی، شمال غرب ایران مانند مهاباد، کردستان، جنوب شرق ایران مانند بلوچستان، غرب ایران مانند ایلام، زاگرس مرکزی، گلستان،

شکل ۱: نمونه انبارهای تنگه زید (حقیقی و مظاهری، ۱۳۹۷)

شکل ۲: نمونه انبارهای تنگه گنجه (حقیقی و مظاهری، ۱۳۹۷)

روش تحقیق

پژوهش حاضر با رویکرد تطبیقی به انبارهای کوهستانی در منطقه بستک می‌پردازد. هدف یافتن الگویی از استقرار انبارهای کوهستانی بر اساس نوع فضاهای بیرون از انبار کوهستانی است تا نقاط مشابه در دیگر مناطق ایران با سرعت بیشتری شناسایی گردد. با توسعه مطالعات و استقراء نقاط می‌توان به ترسیم اطلس انبارهای کوهستانی ایران (به عنوان نمونه‌هایی از دستک‌ها) یاری نمود. روش شامل فراترکیب پژوهش‌های پیشین (روش اسنادی- کتابخانه‌ای)، در خصوص کوخرد بستک و مطالعه‌ای پایلوت برای معرفی انبارهای کوهستانی منطقه است.

جغرافیای بستک و کوخرد

بستک

بستک^۲ شهری در استان هرمزگان است که حدود آن از شمال و غرب به استان فارس و از شرق و جنوب به استان هرمزگان می‌رسد. به لحاظ جغرافیایی این شهرستان با داشتن بالاترین ارتفاع، از ناهموارترین نقاط استان محسوب می‌شود. از کوه‌های معروف آن می‌توان به کوه گاه‌بست^۳ کوه گج^۴، کوه سیاه، کوه ناخ، کوه زنگارد اشاره کرد. دامنه ارتفاعات این منطقه میان کمتر از ۱۰۰ متر تا ۳۰۰۰ متر در نوسان است و به همین علت، موقعیت اقلیمی ویژه‌ای برخوردار است. بستک در فصل تابستان گرم و خشک و در فصل زمستان سرد و خشک است. این منطقه به دلیل موقعیت اقلیمی، شرایط وجود انبارهای کوهستانی را دارا می‌باشد. (عباسی، ۱۳۷۲). از آنجا که بستک در میان رشته‌هایی قرار گرفته و اطراف آن بسته است، به این نام خوانده می‌شود (صفری، روانبخش و افشاری، ۱۴۰۱)

کوخرد

در گذشته کوخرد روستایی در شهرستان بستک بود که بعدها با روستای هرنگ ادغام شد و کوخردهرنگ به عنوان یکی از شهرهای تابع شهرستان بستک در استان هرمزگان موجودیت یافت. جمعیت این شهر طبق آمار نزدیک به ۹۰۰۰ نفر و دارای بیش از ۲۵۰۰ خانوار است (درگاه ملی آمار. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). نام قدیم کوخرد سیبه بود و قدمتی بالغ بر ۵ هزار سال دارد و قبل از ظهور اسلام، ساکنان آن زردتشی بودند. کشاورزی در این منطقه از رونق خوبی برخوردار بود و از محصولات آن خرما و به‌ویژه غلات می‌توان نام برد.

کوه زیر

یکی از معروفترین کوه‌های منطقه به نام کوه زیر در منطقه کوخرد از شهرستان بستک بخش غربی استان هرمزگان قرار دارد. در کوه زیر و اطراف آن تفرجگاه‌ها، شکارگاه، غارها و اشکفت‌های زیادی وجود دارند که کوهنوردان و علاقمندان را به سوی خود می‌کشاند و اشکفت‌های آن جان‌پناه مناسبی برای کوه‌پیمایان است.

غارهای کوچک و بزرگی که در محل به نام اشکفت نامیده می‌شوند در جای‌جای این رشته کوه یافت. اشکفت در میان محلی‌ها به عنوان غار، شکاف و بریدگی در کوه که قابلیت اسکان دارد، قلمداد می‌شود.

یکی از معروفترین اشکفت‌های این منطقه به نام اشکفت آهو مغدان است. این محل به دلیل آن‌که در منطقه‌ای قرار دارد که بسیار مرتفع و صعب‌العبور است، به راحتی در دسترس همگان قرار ندارد و تنها کوهنوردان، عشایر، چوپانان و کسانی که علاقمند به کوهپیمایی و صخره‌نوردی هستند، میتوانند به این اشکفت دسترسی پیدا کنند، در این منطقه چوب بسیار محکم، صمغ و رزین، پشته‌های عظیم صخره‌ای از جنس سنگ‌آهک رسوبی، بستری فرسایشی رسی

^۴ ازبای این کوه تا قله آن معدنی از گچ است. به همین علت به نام کوه گچ خوانده می‌شود.

^۲ bastak

^۳ کوهی واقع در شمال بستک و روستای مغدان. پیشوند گاه در گویش لاری معنای قطب شمال را دارد.

مطالعه مانند ترنه، پشتخه، آودون) توزیع استقرارها (در این مطالعه انبارهای کوهستانی) به مقدار زیادی در ترسیم الگوهای استقرار اهمیت دارند (Trigger, 1967: 149). این مهم، امری دوسویه است. پرداختن به الگوهای استقرار به شناسایی روابط اجتماعی، تمایزات طبقاتی، شغل و قومی و سازمان‌های اجتماعی و حتی تأثیر عوامل محیطی زیستی و سیاسی منجر می‌شود و در طرف مقابل، تحلیل این عوامل به ترسیم الگوهای استقرار کمک می‌نماید. این مسئله اهمیت مطالعات مردم‌شناسی در بازشناسی الگوهای پراکندگی و استقرار سازه‌هایی انسانی (در این مطالعه: انبارهای کوهستانی) و لزوم پرداختن به متغیرهای انسانی مانند فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ساکنان منطقه را نشان می‌دهد (Bevan and Conolly, 2006). پژوهش درباره مدل‌های استقرار روشی است که با توجه به سه مولفه اساسی مانند سازه‌های منفرد، استقرار اجتماعی و منطقه‌ای، روابط میان متغیرهای محیط زیست را با نوع اقتصاد معیشتی، نهادهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی اجتماعات دیرین را بازآفرینی کرده و روابط میان استقرارها را معین می‌سازد (عباس‌نژاد سرمستی، بابامیر ساطحی و حیدری، ۱۴۰۰).

انبار کوهستانی

به سازه‌هایی اطلاق می‌شود که بروی دیواره‌های صخره‌ای و در ترکیب با آن ایجاد می‌شوند (نک: مظاهری و حقیقی، ۱۳۹۷). در معماری آن دیواره‌های صخره‌ای شکل غالب بنا را تشکیل می‌دهند و بسیاری اوقات محل دسترسی از سمت سطح بیرونی از مصالحی مانند لاشه و قلوه‌سنگ، ملات گچ نیم‌کوب و چوب تشکیل شده است (مظاهری و حقیقی، ۱۳۹۷).

گری

"گری"^۶ در زبان اهالی بستک به راه باریک گفته می‌شود که

سنگلاخی وجود دارد. اشکفت مزبور یک پناهگاه صخره‌ای محسوب می‌شود با طول ده متر، ارتفاع حداکثر ۲۶۰ سانتی متر و عمق حداکثر ۲۶۰ سانتی متر و در سقف آن نقوشی مانند شکارگران، دست انسان، نقوش حیوانات شکاری، ابزار شکار و تعداد نقوش نامشخص وجود دارد که به دلیل عدم قرارگیری در دیواره عمودی و جداره‌ها به سختی قابل رویت است. این نقوش در زیر سقف اشکفت قرار دارند^۵.

شکل ۳: نقوش دست اشکفت آهو مغان

(<https://www.chtn.ir/news>)

این نقوش برای محلی‌ها و آشنایان با منطقه می‌تواند به عنوان علائم شناسایی عمل کنند. به همین دلیل برای کسانی که با منطقه آشنایی ندارند، راهیابی به مکان بسیار سخت و به احتمال زیاد امکان‌پذیر نیست. به همین دلیل اگر از سوی افراد محلی و یا عشایر، دارایی را در این چنین اشکفت‌هایی پنهان می‌کردند، امنیت و حفاظت آن تأمین می‌گردید.

مفاهیم

الگوی استقرار

این مفهوم از مفاهیمی است که اساس آن در پژوهش‌های جغرافیایی نهفته است (Aston, 2002: 97). وجوه روابط اجتماعی و تحلیل آنها در مطالعات باستان‌شناسی در یافتن الگوهای استقرار بسیار موثر است (Trigger, 1967). به عبارتی ساختارهایی که در درون استقرار جای دارند (در این

^۶ gari

^۵ <https://www.chtn.ir/news/14020813006726>

در میان دو کوه یا دو تپه قرار دارد و همچنین به معنای دره‌ی عمیق میان کوهپایه‌ها است که گذار از آن بسیار سخت می‌باشد. در گویش محلی به گری، گلو نیز گفته می‌شود.

امبرو، آمبارو

"امبرو"^۷ در تلفظ محلی به انبار گفته می‌شود.

دوبند انبار

دوبند انبار^۸ یا دوبند امبرو یا گری انبار. به انبار قدیمی‌جو گفته می‌شود.

پُشته

واژه‌ای است در گویش فارسی لارستانی به‌ویژه گویش کوخردی و معنی آن پُشته است، ارتفاعی نه بس بلند از زمین، تل، یا تپه است. پُشته درست بهمان معنی نجد که ربوه و نجد، توده، معمولاً فلات گویند. همچنین در پارسی دری و در برخی گویش‌های محلی هرمزگان بکار رفته است.

آودون

آودون واژه‌ای است درگویش مردم لارستان و به معنی آبدان.

ترنه

تونه یا ترنه به سازه‌های مدوری گفته می‌شود که با ساروج و گل و سنگ ساخته می‌شد و آب شیرین درون آن جریان یافته و از یک سوی رودخانه به سوی دیگر برده می‌شد (نک: حاتم، ۱۹۹۷م / ۱۴۱۷ ه.ق).

بخش‌های مختلف این سازه در قسمت پایین و زیر آب به یکدیگر متصل بودند. آب شیرین از طریق دو رشته قنات که سرچشمه آنها از کوه ناخ و پشت دهستان هرنگ قرار داشت، تامین می‌شد و نخلستان و اراضی کشاورزی واقع در جنوب و جنوب شرقی کوخرد را آبیاری می‌کرد. ترنه‌ها مانند کانال آب در میان رودخانه مهران عمل می‌کردند و در اطراف آنها باغ مرکبات و نخلستان، و اراضی کشاورزی به صورت گسترده وجود داشت یکی از معروفترین آثار آن در پشته مدی آباد وجود دارد. این قنات امروزه کاربرد خود را از دست داده و از باغ‌ها نشانی وجود ندارد. ترنه، در فهرست آثار ملی شهرستان بستک به ثبت رسیده است.

یافته‌ها

یافته نشان‌دهنده وجود مجموعه‌ای از فضاها در بیرون انبارهای کوهستانی هستند که استفاده از این انبارها را به عنوان فضا‌های ذخیره‌سازی غلات تبیین می‌کند و شامل موارد زیر هستند.

لاور

لاور به جایی اطلاق می‌شود که از سمتهای مختلف آب باران به سوبش سرازیر می‌شود و از یک گوشه خارج می‌گردد. لاور کشتزاری گسترده در ارتفاعات کوه است. یکی از معروفترین آنها در جنوب کوخرد در ناحیه کوه زیر قرار داشت که دارای مسافتی به اندازه ۵ کیلومتر بود. کشاورزان در این زمین‌های زراعی توان کشت حدود ۱۰۰ من گندم و جو را داشتند (Mohamadiyan KOkherdi, 2005). این مقدار برداشت گندم و جو نیاز به انبارهای بزرگی داشت که کوه‌های اطراف و اشکفت‌های آن محل مناسبی برای ذخیره‌سازی آنها محسوب می‌شدند.

⁸ du band anbar

⁷ ambārou

شکل ۴: ترنه، دوره صفویه و قاجاریه. بخش کوخرد هرنگ روستای کوخرد

شکل ۵: دستکندی در بستک هرمزگان. روستای کهتویه (رفیعی، ۱۴۰۳)

شکل ۶: قلعه لشتان هرمزگان (برنایوز، ۱۴۰۱)

"می‌دانند. گریوه در لغت‌نامه دهخدا به معنی گردن، پشت گردن، کوه پست و پشته بلند، کوه کوچک (آندراج)، زمین بلند و پشته خاکی و گردنه آمده است (لغت‌نامه دهخدا، ذیل واژه گریوه). در گویش بستک گری به معنی راه میان دو کوه و یا دو تپه و در اصل به معنای گلو است (Mohamadiyan, 2005 Kokherdi, 2005 در گویش مردم بستک، انبارهای کوهستانی به‌غیر از واژه گری با کلماتی نظیر دوبندو، و چک^{۱۱} نیز آورده می‌شوند.

به دلیل موقعیت این انبارها، اوقاتی که شورش رخ می‌داد و یا انتظار هرج و مرجی می‌رفت، این انبارها که در دل کوه قرار داشتند به عنوان محلی امن برای ذخیره غلات، وسایل با ارزش مانند اسباب زندگی و حتی گنجینه‌های خانوادگی از شر دستبرد راهزنان به شمار می‌رفتند. ایده ایجاد چنین انبارهایی از فکر حفاظت اموال از شر دزدان و آشوب‌های منطقه‌ای گرفته شده است.

آنچه به لحاظ یافتن الگوهای استقرار این انبارها یاری می‌رساند این است که:

از آن‌جا که کشاورزی و کشت غلات در منطقه بستک و کوخرد از رونق بسیاری برخوردار بود بسیاری از اشکفت‌ها به عنوان انبارهای کوهستانی، جهت انبار کردن غلات مورد استفاده قرار می‌گرفتند. امروزه فعالیت کشاورزی و کشت غلات از رونق افتاده است و بسیاری از انبارهای کوهستانی متروک شده‌اند.

روستاهایی که در موقعیت کوهستانی قرار داشتند، از امتیاز ایجاد انبارهایی در دل کوه بهره‌مند بودند که هر کدام نام خاصی داشتند این اسامی به مکان‌یابی انبارها کمک می‌کرد و بسیاری اوقات نام صاحب گری را یدک می‌کشید. انبارهایی با نام "گری تونه مسلی یا مصلی"^۹، "گری مد عبدالرحیمی"، "گری مد یوسفی" از انبارهای کوهستانی معروف منطقه کوخرد محسوب می‌شدند. کشاورزان غلات خود را در انبارهای زیر کوه یا اشکفت‌ها پنهان می‌کردند و با نوعی سنگ به‌نام تودو^{۱۰} ورودی انبار را مسدود می‌کردند. در منطقه بستک و در گویش محلی، "گری امبرو" ترکیبی از دو کلمه "گری" و "امبرو" است. گری را منشعب از کلمه "گریوه

¹⁰ todou

^{۱۱} چک‌چکو یا سنگ زنی یکی از آیین‌های متداول مردم استان هرمزگان در دهه محرم است که دسته عزاداران دو قطعه سنگ را در دست گرفته و در حین عزاداری به هم می‌زنند. چک‌چکو از صدای برخورد این سنگ‌ها به همدیگر گرفته شده است.

^۹ تونه مُصلی نام کشتزاری است در جنوب دهستان کوخرد از توابع بخش کوخرد شهرستان بستک و در غرب استان هرمزگان در جنوب ایران. این کشتزار در کوه زیر واقع می‌باشد. این کشتزار زمین پهناوری دارد که در حدود ۳۰ من بذر افکن دیم دارد، در مواسم باران و در دوران گذشته و در قدیم‌الزمان در زمینهایش جو و گندم می‌کاشته‌اند (محمدیان کوخردی، محمد، ۲۰۰۵). محدوده تونه مُصلی از شمال دره تونه مصلی، از جنوب (چک) تونه مُصلی و پر (توه)، از مغرب (پشته دیوونی)، و از سمت مشرق به گری امبرو محدود می‌گردد.

- ۱- زمین‌های کشت غلات به‌ویژه گندم و جو در اطراف کوه و صخره مستقر هستند که به آنها لاور می‌گفتند.
- ۲- پشتخه (پشته) یا تپه و فلاتی وجود دارد که زیر کشت غلات قرار گرفته است.
- ۳- آودون یا آبدان در اطراف اشکفتی که به عنوان انبار کوهستانی مورد استفاده قرار می‌گیرد وجود دارد.
- ۴- آثار ترنه را می‌توان در اطراف مشاهده کرد.

نتیجه‌گیری

نظرات فراوانی در خصوص علل استقرار دستکندها وجود دارد که شامل مواردی مانند شرایط اقلیمی و جغرافیایی، دفاعی و امنیتی، ماندگاری و جاودانگی، و دینی و مذهبی است. این نظریه‌ها نشان می‌دهند که معماری دستکند به دلیل عوامل مختلفی مانند محیط طبیعی و نیازهای اجتماعی و فرهنگی، در نقاط مختلف ایران با تنوع فراوان شکل گرفته است. استقرار دستکندها از دو نوع فضای بیرونی و درونی پیروی می‌کند و پژوهش در زمینه الگوهای توزیع استقرار محوطه‌ها و بناها نشان‌دهنده روابط متقابل استقرارهای گوناگون در درون و بیرون منطقه توزیع دارد و به شناخت تغییرات در پراکندگی استقرارها، نوع این تغییرات، رفتارهای انسانی در بستر منطقه استقرار و تأثیرات متقابل محیط زیست و محیط اجتماعی یاری می‌نماید. در پژوهش حاضر از کارکرد فضاها و بیرونی که بر استقرار گری امپرو یا انبارهای کوهستانی موثر بوده‌اند سخن رفته است. از نتایج این برهم‌کنش، ایجاد بناها، راه‌های ارتباطی، آبراه‌ها، انبارهای کوهستانی و از این قبیل است. در ترسیم الگوهای استقرار و مکان‌سنجی و مکان‌یابی انبارهای کوهستانی توجه به واژگان محلی و مردم‌شناسی منطقه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و در شناسایی انبارهای کوهستانی بسیار مهم و توجه به آنها کارساز است مانند گری، پشتخه، آودون، لاور، ترنه که یک مجموعه واحدی را تشکیل می‌دهند و در اطراف انبارهای کوهستانی (امپرو، امبارو) مستقر هستند. انبارهای کوهستانی به عنوان مکانی امن برای ذخیره‌سازی غلات، سازه‌ای به‌صرفه و کاربردی محسوب می‌گردیدند. دیواره و

سقف انبارهای کوهستانی به‌طور طبیعی در دل صخره و کوه قرار دارند و تنها برای مسدود کردن آنها از سنگ استفاده می‌شد. مسافت میان محل کشت و ذخیره‌سازی غلات کوتاه بود و صاحبان غلات می‌توانستند با آسانی با نشانه‌های خود به آن دسترسی داشته باشند.

منابع

- امیرحاجلو، سعید (۱۴۰۰). چالش‌ها و کاستی‌های مطالعات باستان‌شناسی "تحلیل الگوی استقرار" در ایران؛ ارزیابی انتقادی و چند پیش‌نهاد. ماهنامه علمی، ۲۱(۸)، ۳۱-۵۴.
- آزادبخت، نادر، عزیزاده، حمزه (۱۴۰۱). قفل و کلید (ساخت و کاربردها در فرهنگ و تاریخ ایران). لرستان: انتشارات دانشیاران فردا.
- بیگلری، فریدون (۱۳۹۸). استقرارهای پارینه سنگی قدیم و میانه در شمال البرز و تالش جنوب دریای کاسپین، پژوهش گردشگری، (۲)، ۹۱-۱۰۶.
- بیگلری، فریدون، شیدرنگ، سونیا (۱۳۹۸). ایران در دوران پارینه سنگی: عصر شکارگر - گردآوران. تاریخ و باستان‌شناسی ایران. به کوشش جبرئیل نوکنده و وینسنت ون ویلسترن. تهران: موزه ملی ایران. پادشاه، محمد (۱۳۳۶). فرهنگ آندراج. به کوشش محمد دبیر سیاقی. تهران: خیام.
- پایگاه دانشنامه تاریخ معماری و شهرسازی ایران. وزارت راه و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی و وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی. <https://iranarchpedia.ir>
- حاتم، محمدغریب (۱۹۹۷ م/ ۱۴۱۷ ه.ق). تاریخ عَرَب الّهْولَة. دولة الكويت، ج ۱. چاپ سوم، القاهرة، مصر: دارالأمین للطباعة والنشر والتوزيع، ۸ شارع أبوالمعالی..
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۸۵). لغت‌نامه. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- دیگار، ژان پیر (۱۳۸۵). انسان و حیوان، ترجمه اصغر کریمی. تهران: نشر افکار.
- رفیع‌فر، جلال‌الدین (۱۳۸۱). تولد الوهیت، تولد کشاورزی، انقلاب نمادها در دوره نوسنگی. نامه انسان‌شناسی، ۲۱(۲)، ۱۷۹-۱۸۶.
- رفیع‌فر، جلال‌الدین. قربانی، حمیدرضا (۱۳۸۵). از کوچندگی تا یکجانشینی؛ رویکرد باستان مردم‌شناختی بر خاستگاه خانه و استراتژی معیشتی در دوره نوسنگی. نامه انسان‌شناسی، ۲۵(۹)، ۸۲-۱۱۶.
- صفری، مجتبی، روانبخش، مریم، افشاری، حسن (۱۴۰۱). تأثیر اقلیم بر زندگی جوامع شکارگر پیشین منطقه بستان در استان هرمزگان (نمونه موردی: نقاشی‌های اشکفت آهو). باستان‌پژوهی، ۲۱(۲۷)، ۴۰-۵۸.

Aston, M. (2002). *Interpreting the Landscape; Landscape Archaeology and Local History*. London and New York: Routledge.

Bevan, A., & Conolly, J. (2006). Multiscalar approaches to settlement pattern analysis. *Confronting scale in archaeology: issues of theory and practice*, 217–234.

Braidwood, R. J., & Howe, B. (1960). *Prehistoric Investigations in Iraqi Kurdistan*. Studies in Ancient Oriental Civilization. 31. Chicago University.

Cauvin, Jacques (1994). *Naissance des divinités, Naissance de l'agriculture, la révolution des symboles au néolithique*. Paris, éditions C.N.R.S.

Kujit, I., & Finlason, B. (2009). Evidence for food storage and predomestication granaries 11000 years ago in the Jordan valley, *PNAS*, 106(27), 10966–10970.

Mohamadiyan Kokhardi, Mohamad (2005). Bastak and Kokhard. Vol 1. Dubai.

Trigger, Bruce, G (1967). Settlement Archaeology. Its Goals and Promise. *American Antiquity*. Vol 32, No 2 (April). Cambridge University press.

Willey, G. R. (1953). *Prehistoric Settlement in the Viru Valley*, Peru, Washington DC: Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology, Bulletin 155.

عباس‌نژاد سرمستی، رحمت، بابامیر ساطحی، سعید، حیدری، نرجس (۱۴۰۰). نقد رویکرد تحلیل الگوی استقرار در متون باستان‌شناسی ایران. ماه‌نامه علمی، ۲۱(۸)، ۲۲۹–۲۴۸.

عباسی، مصطفی‌قلی (۱۳۷۲). بستک و جهانگیریه، چاپ اول، تهران: شرکت انتشارات جهان معاصر.

فیلبرگ، کارل گوتار (۱۳۶۹). ایل‌پای، کوچ‌نشینان غرب ایران، ترجمه اصغر کریمی. تهران: نشر فرهنگ‌سرا (یساوی). چاپ اول.

مظاهری، خداکرم، حقیقی، رضا (۱۳۹۷). انبارهای ذخیره غلات در شهرستان بدره: کارکردهای آشکار و پنهان. نامه انسان‌شناسی، ۱۵(۲۶)، ۱۵۶–۱۳۵.

ملک‌شهمیرزادی، صادق (۱۳۷۳). مجموعه دروس باستان‌شناسی و هنر پیش از تاریخ ایران، بین‌النهرین و مصر. تهران: انتشارات محیا.

ملکوتی‌خواه، علی (۱۳۹۸). آشنایی با انواع قفل (نمونه‌های کاربردی). تهران: انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی سپهبد صیاد شیرازی.

نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن. ۱۳۹۵، درگاه آمار.

<https://amar.org.ir>